

**Юрій Пілюков,**

доцент кафедри кримінального права та  
процесу Західноукраїнського національного  
університету,  
провідний фахівець Тернопільського науко-  
во-дослідного експертно-криміналістичного  
центру МВС України, кандидат юридичних  
наук, доцент  
ORCID: [http:// orsid.org/0000-0001-9952-3423](http://orcid.org/0000-0001-9952-3423)

## ФОРМИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ

*Досліджено форми використання спеціальних знань під час розслідування воєнних злочинів.*

*Доведено, що найбільш поширеною процесуальною формою використання спеціальних знань під час розслідування воєнних злочинів є залучення спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій. Підбір спеціалістів визначається в конкретному випадку індивідуально і залежить від об'єкта посягання, часу, місця способів та засобів вчинення кримінальних правопорушень, наявних слідів, завданих збитків та інших визначальних чинників.*

*Обґрунтовано, що залучення експерта та призначення судових експертиз є найбільш кваліфікованою та науково обґрунтованою процесуальною формою використання спеціальних знань. До типових експертиз, які можуть призначатися під час розслідування воєнних злочинів відносять: судово-медичні, молекулярно-генетичні, експертизи зброї, вибухово-технічні, військові, пожежежно-технічні, екологічні, комп'ютерно-технічні, оціночні та інші.*

*Консультативна форма використання спеціальних знань складається з усного роз'яснення спеціалістом особливостей використання технічних засобів, попереднього дослідження окремих об'єктів, надання письмових довідкових даних, складання письмових висновків, які є джерелом орієнтуючої інформації для слідчого (оперативного працівника) в пошуку знаряддя злочину, злочинця, предметів його одягу та взуття, транспорт-ного засобу та ін.*

*Сформульовано висновки про те, що ефективне використання спеціальних знань у розглянутих процесуальних формах, забезпечує якісне збирання та дослідження слідів воєнних злочинів, створення належної доказової бази для майбутніх розглядів справ у міжнародному кримінальному Суді.*

**Ключові слова:** воєнні злочини, спеціальні знання, спеціаліст, судовий експерт, слідчі (розшукові) дії, судова експертиза, висновок експерта, консультації.

**Pilyukov Yu.**

**Forms of using special knowledge during the investigation of war crimes**

*The features of the use of special knowledge during the investigation of war crimes are investigated. The article states that Russia is a party to the 1949 Geneva Conventions, but from the **first days of the full-scale war** waged against Ukraine, it has been brazenly violating the norms of international humanitarian law. Through its actions, the enemy daily commits crimes that fall under the jurisdiction of the International Criminal Court. Since February 2022, the largest number of criminal proceedings have been initiated under Article 438 of the Criminal Code of Ukraine "War Crimes". Their comprehensive and impartial investigation requires high skill from investigative bodies, skillful use of specialized knowledge, and the application of modern forensic tools and computer technologies.*

*The most common procedural form of using specialized knowledge during the investigation of war crimes is the involvement of specialists in conducting investigative (search) actions. The selection of specialists is determined depending on the object of the offense, the time, place and method of committing the criminal offense, the available traces of the crime, the damage caused, and other determining factors.*

*Typical tasks of investigative and law enforcement agencies at sites of mass casualties, as a result of rocket attacks or airstrikes, are to search, locate, and identify corpses. The bodies of the deceased, physical evidence, individual processes and phenomena accompanying war crimes require mandatory expert research. Such a procedural form of using special knowledge, such as the appointment of forensic examinations, is considered the most qualified, effective and justified, since it is based on the scientific knowledge of experts.*

*The most typical examinations during the investigation of war crimes should be considered: forensic, molecular-genetic, military, ballistic, explosive, fire, environmental, valuation, construction, land, military property, and others.*

*The consultative form of using specialized knowledge is also of significant importance, and among the non-procedural forms are conducting checks on forensic records, preliminary examination of material evidence by specialists with the right to provide certificates and conclusions regarding the identification of persons, research of weapons, ammunition, explosives, explosive devices, traces of explosion or gunshot, narcotics, psychotropic substances, their analogues and precursors, potent drugs.*

*Conclusion: Effective use of specialized knowledge ensures high-quality collection and investigation of traces of war crimes, creates an adequate evidentiary base for future trials in the International Criminal Court.*

**Keywords:** war crimes, special knowledge, specialist, forensic expert, investigative (search) actions, forensic examination, expert opinion.

**Постановка проблеми.** Повномасштабна війна, розв'язана Росією проти незалежної України, є глобальною проблемою для усього цивілізованого світу. Після завершення II-ї світової війни Женевські конвенції 1949 року визначили порядок гуманних правил ведення війни, які стосувалися поліпшення поводження із полоненими, нормального ставлення до поранених та хворих військовослужбовців, а також захисту цивільного населення [1]. Ці правила були доповнені Додатковим протоколом від 8 червня 1977 року, який стосувався захисту жертв міжнародних збройних конфліктів. Статтею 35 цього протоколу, до методів або засобів ведення воєнних дій, заборонених міжнародним правом, віднесено: застосування зброї, снарядів, речовин й методів ведення воєнних дій, здатних завдати надмірних пошкоджень або надмірних страждань, які мають на меті завдати або, як можна очікувати, завдадуть широкої, довготривалої і серйозної шкоди природному середовищу [2].

Росія, незважаючи на те, що є державою учасницею Женевських конвенцій, застосовує зброю не вибіркової дії, напалмові, кулькові, касетні, фосфорні бомби, снаряди, крилаті ракети та інші види забороненого озброєння, чим зухвало порушує норми міжнародного гуманітарного права, законні права та свободи громадян. В результаті щоденно гинуть та отримують поранення не лише військовослужбовці, але й мирні українські громадяни, в країні стрімко зростає кількість біженців та внутрішньо переміщених осіб, що призводить до посилення соціальної напруги у суспільстві.

На сьогодні протиправні дії російської федерації містять ознаки злочинів, передбачених статтями 437 («Злочин агресії»), 438 («Воєнні злочини»), 442 («Геноцид»), 442-1 («Злочин проти людяності») Кримінального кодексу України [3]. Від початку повномасштабного вторгнення, слідчі правоохоронних органів України переважно більшість кримінальних проваджень порушували за ознаками ст. 438 КК України «Воєнні злочини». «Станом на травень 2025 року Офісом генпрокурора зафіксовано 162 тисячі воєнних злочинів РФ в Україні. Вироки винесено 164 російським воєнним злочинцям, ще 872 оголошено підозри» [4].

Ці злочини підпадають під юрисдикцію міжнародного кримінального Суду, перелік яких міститься у Римському Статуті, що ратифікований Україною і набрав чинності для нашої держави 01 січня 2025 року. Відповідно до ст. 5 Статуту, міжнародний кримінальний Суд має юрисдикцію саме стосовно злочину геноциду, злочинів проти людяності, воєнних злочинів та злочину агресії [5].

Однією з особливостей сучасної російсько-української війни є поява на полі бою новітніх видів озброєння, безпілотних літальних апаратів, надводних та підводних дронів, засобів радіоелектронної боротьби, що створені на основі сучасних комп'ютерних технологій та штучного інтелекту, тому розслідування воєнних злочинів у сучасних умовах ведення бойових дій, є новим напрямом у діяльності слідчих.

З цього приводу О. Дуфенюк зазначає про «необхідність розробки окремих спеціалізованих методик розслідування кожного із підвидів воєнних злочинів» [6, с. 51]. Водночас джерелом формування методик розслідування є слідча, судова та експертна практика, яка на сьогодні ще не в повній мірі досліджена та узагальнена. Це призводить до виникнення проблемних питань при проведенні слідчих (розшукових) дій, здебільшого оглядів місць подій за фактами ракетних обстрілів об'єктів критичної та цивільної інфраструктури, їх бомбардування керованими авіабомбами та безпілотними літальними апаратами, оглядів окремих речових доказів, документів, трупів та фрагментів тіл загиблих.

Серед основних проблем – наявність високого ступеню ризику для життя і здоров'я правоохоронців, що пов'язаний із необхідністю їх перебування на території, яка знаходиться під загрозою повторних авіаударів, ракетних та артилерійських обстрілів, обвалів будівель та споруд, часто в зоні пошкоджених електромереж, газотранспортних та інших комунікацій, а також довкілля, що забруднене небезпечними речовинами.

Суттєвою проблемою також є відсутність достатньої кількості підготовлених слідчих та оперативних працівників, що мають практичний досвід розслідування воєнних злочинів, а також спеціалістів, експертів, які володіють необхідним комплексом спеціальних знань щодо ефективного виявлення, фіксації, вилучення та дослідження слідів, процесів та явищ, що супроводжують воєнні злочини.

Отже, всебічне та повне розслідування воєнних злочинів потребує від слідчих органів високої майстерності, вміння правильно використовувати спеціальні знання, застосовувати сучасні криміналістичні засоби та комп'ютерні технології [7].

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Розслідуванню воєнних злочинів в Україні присвятили свої праці науковці у галузі кримінального права Н. Мадзігон, В. Репецький, М. Хавронюк, М. Піддубна та ін. За останній час стали з'являтися наукові дослідження з питань криміналістичної тактики та методики розслідування воєнних злочинів, застосування спеціальних знань. Заслужують на увагу наукові розроблення в цій сфері І.І. Когутича, І. Пирога, О. Дуфенюк, І.В. Гловюк, О. М. Литвинова, Ю. В. Орлова, О. В. Пчеліної, М. В. Капустіна, Є. Є. Демидова, К. В. Латиш, Ю. О. Пілюкова, В. В. Юсупова, С. В. Банаха, О. М. Шрамка та інших науковців.

Враховуючи специфіку розслідування воєнних злочинів, виникає необхідність в окресленні особливостей використання спеціальних знань у кримінальних провадженнях цієї категорії.

**Мета статті** – дослідити форми використання спеціальних знань під час розслідування воєнних злочинів.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** У наукових джерелах згадується про існування декількох класифікацій форм використання спеціальних знань у кримінальних провадженнях. На думку більшості науковців, найбільше практичне значення має класифікація за ознакою процесуальної регламентації, яка поділяє їх на процесуальні та непроцесуальні.

Дотримуючись такої класифікації, до *процесуальних форм* використання спеціальних знань відносять: залучення спеціаліста до слідчих (розшукових) дій; залучення експерта та призначення експертиз; консультації спеціалістів; допит експерта в суді. Розглянемо окремі із зазначених форм під час розслідування саме воєнних злочинів.

Найбільш поширеною формою вважається залучення спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій. Підбір спеціалістів визначається в конкретному випадку індивідуально. Зазвичай це залежить від об'єкта посягання, часу, місця способу та засобів вчинення кримінального правопорушення, наявних слідів, завданих збитків та інших визначальних чинників, тому спектр залучених спеціалістів до розслідування воєнних злочинів може бути доволі широким.

Так, фіксацію обстановки місця події за допомогою фото та відеотехніки, виявлення та вилучення типових криміналістичних слідів, як правило, здійснюють спеціалісти-криміналісти Національної поліції. У випадках, що пов'язані з пострілами, вибухами, пожежами, загибеллю людей, до оглядів залучають експертів у галузі вибухотехніки, зброезнавства (балістики), матеріалів, речовин та виробів, судової медицини та ін., які користуються правами спеціаліста, визначеними ст. 71 КПК України.

Якщо об'єктом огляду є споруда яка має спеціальне призначення, слідчий запрошує спеціалістів, що володіють знаннями у тих галузях, що визначають специфіку даного об'єкта. Наприклад, до огляду зруйнованого пам'ятника архітектури, музею або іншої подібної споруди доцільно залучати мистецтвознавців, художників, скульпторів, архітекторів, їх знання допоможуть визначити культурну цінність об'єкта, встановити належність до витвору мистецтва тощо.

В ході проведення слідчих (розшукових) дій виявляють значну кількість різноманітних слідів. Серед них – сліди-предмети, сліди-відображення, сліди-речовини. Так, у місцях вибухів виявляють окремі деталі боеприпасів, їх уламки та вражаючі елементи, зруйновану військову техніку, автотранспорт, залишки будівельних матеріалів, побутової техніки, різноманітні предмети з ознаками дії відкритого полум'я, продукти горіння (кіптява), а також тіла загиблих та їх фрагменти [8, с. 536].

Під час слідчого огляду місця загибелі та поранення людей в результаті ракетних обстрілів або авіаударів, серед типових завдань слід відзначити такі, що пов'язані з пошуком, виявленням та ідентифікацією трупів. Переважну більшість тіл загиблих ідентифікують шляхом візуального ототожнення – за ознаками зовнішності, наявними речами та документами. Водночас, мають місце випадки, під час яких проведення візуального впізнання не можливе з причин спотворення зовнішності загиблого, обвуглення або фрагментації його тіла. В таких випадках спеціалісти проводять впізнавальну фотозйомку трупа, дактилоскопіювання та відбір біологічних зразків для подальшого порівняльного молекулярно-генетичного дослідження.

Під час огляду спеціалісти можуть вирішувати також ситуаційні завдання, зокрема встановлення напрямку польоту боєприпасу, безпосереднє місце його влучання та епіцентр вибуху. Об'єктом ситуаційних досліджень може бути також траєкторія розльоту уламків, розповсюдження вогню та динаміка розвитку пожежі. Зібрані вихідні дані та речові докази можуть бути використані як об'єкти досліджень під час призначення та проведення вибухотехнічних та пожежотехнічних експертиз.

Тіла загиблих, матеріальні сліди, процеси та явища, що супроводжують воєнні злочини, потребують обов'язкового проведення експертних досліджень. Така процесуальна форма використання спеціальних знань, як призначення судових експертиз, вважається найбільш кваліфікованою, ефективною та обґрунтованою, оскільки спирається на наукові знання експертів.

З метою встановлення причин смерті, характеру та ступеню тяжкості тілесних ушкоджень призначаються *судово-медичні експертизи*. У свою чергу, *молекулярно-генетичні експертизи* – у випадках необхідності отримання геномної інформації про генетичні ознаки невпізнаних трупів загиблих, їх останків та частин тіла. В подальшому геномна інформація використовується з метою розшуку осіб, зниклих безвісти, ідентифікації невпізнаних трупів, їх останків та частин тіла [9]. Для ідентифікації особи (трупа) за фотознімком (фотокарткою, негативом) та/або відеозаписом може також призначатися *портретна експертиза*.

Важливу роль відіграють результати *військової експертизи*, до основних завдань якої, віднесено: «встановлення обставин застосування та дій військових формувань; встановлення обставин, що призвели до настання тяжких наслідків, загибелі людей, втрати озброєння, військової техніки, об'єктів державної влади та інфраструктури, особистого майна громадян під час застосування військових формувань; встановлення відповідності дій (бездіяльності) посадових осіб вимогам керівних документів (покладених обов'язків)» [10].

З метою встановлення видів озброєння та боєприпасів, що застосовувались під час бойових дій, призначаються судові *експертизи зброї*, основними завданнями яких є «визначення виду, системи (моделі) та калібру вогнепальної зброї, реактивних та нереактивних гранатометів, мінометів, артилерійських гармат, протитанкових ракетних комплексів, реактивних систем залпового вогню, зенітно-ракетних комплексів та боєприпасів до них» [10].

Метою призначення *експертиз вибухових пристроїв* є «визначення виду та потужності вибуху, дослідження конструктивних особливостей вибухового пристрою, способу його виготовлення, встановлення здатності ініціювати вибух при певних обставинах». *Пожежотехнічна експертиза* – «визначає причини, умови та процеси виникнення пожежі, час та шляхи її розповсюдження, обставини, що сприяли її виникненню та розповсюдженню» [10].

Для перевірки факту можливого застосування хімічної зброї, слідчі органи можуть призначити також *експертизу сильнодіючих і отруйних речовин*. Причини та обставини заподіяння екологічної шкоди оточуючому середовищу, здоров'ю людей, дозволить встановити *екологічна експертиза*.

Під час розслідування важливим є визначення технічного стану пошкоджених об'єктів цивільної та критичної інфраструктури. З цієї метою призначається *будівельно-технічна експертиза*, а для встановлення розміру завданої матеріальної шкоди – *оціночно-будівельна*. Залишкова вартість військового майна і техніки військового призначення, розмір матеріальної шкоди, завданої внаслідок обстрілу, вибуху або інших злочинних дій, визначається під час проведення оціночної *експертизи військового майна*.

Вилучені документи, перехоплені телефонні розмови окупантів та інша важлива інформація (в т. ч. – в електронному вигляді) також потребує експертного дослідження в межах технічної експертизи документів, почеркознавчої та авторознавчої експертиз, експертизи відео- та звукозапису, телекомунікаційної експертизи та ін.

*Товарознавча експертиза* призначається з метою встановлення матеріальної шкоди, що заподіяна власнику майна, а *транспортно-товарознавча* дозволяє встановити вартість матеріального збитку, завданого власнику транспортного засобу. За певних обставин, крім зазначених експертиз, також можуть призначатися *комп'ютерно-технічні, портретні, психологічні, психіатричні* та інші види.

Суттєве значення має також консультативна форма використання спеціальних знань. Консультації спеціаліста складаються не тільки з усного роз'яснення особливостей використання технічних засобів, але й з попереднього дослідження окремих речових доказів з правом надання довідок та висновків, що стосуються ідентифікації осіб, дослідження зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв, слідів вибуху або пострілу, наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, сильнодіючих лікарських засобів [11]. Такі висновки є джерелом орієнтуючої інформації для слідчого (оператив-

ного працівника) і слугують в пошуку злочинців, знарядь злочину, окремих предметів, військової техніки, транспортних засобів та ін.

**Висновки.** Комплексне використання спеціальних знань забезпечує об'єктивність, повноту і всебічність досудового розслідування воєнних злочинів, формує належну доказову базу для їх розгляду, в тому числі у міжнародному кримінальному Суді у Гаазі.

### Список використаних джерел

1. IV Женевська Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року, ратифіковано Україною 3 липня 1954 р. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_154#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text) (дата звернення: 05.04.2025).
2. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 08.06.1977 р. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_199#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text) (дата звернення: 05.04.2025).
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341- III. Редакція № 4426-IX від 13.05.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 15.05.2025).
4. Сайт видання «DW.COM». URL: <https://www.dw.com/uk/ogpu-v-ukraini-zareestrovano-162-tisaci-voennih-zlociniv/a-72464780> (дата звернення: 05.04.2025).
5. Римський Статут Міжнародного кримінального суду від 17.07.1998. Ратифікований Законом № 3909-IX від 21.08.2024. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_588#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text) (дата звернення: 05.04.2025).
6. Дуфенюк О. Розслідування воєнних злочинів в Україні: виклики, стандарти, інновації. *Baltik Journal of legal and Social Sciences*, 2022 No,1 р. 46-56. URL: <http://baltijapublishing.lv/index.php/bjlss/article/view/1771/1789> (дата звернення: 16.05.2025).
7. Пілюков Ю. О. Форми використання спеціальних знань під час розслідування воєнних злочинів. *Матеріали IX міжнародної науково-практичної конференції «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід»* Тернопіль, ЗУНУ, 2-3 травня 2025 року С. 182-185. URL: <http://confuf.wunu.edu.ua/index.php/confuf/issue/view/28> (дата звернення: 20.05.2025).
8. Пілюков Ю. О., Юсупов В. В., Банах С. В. Огляд будівель і споруд, які зазнали артилерійських обстрілів та бомбардувань під час розслідування воєнних злочинів : collective monograph. Ed. by V.M. Stratonov. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. 876 p. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/322/8779/18380-1?inline=1> (дата звернення: 22.05.2025).
9. Про державну реєстрацію геномної інформації людини : Закон України від 09 липня 2022 № 2391-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391-20#Text> (дата звернення: 22.05.2025).
10. Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень. Затверджено Наказом № 53/5 Міністерства юстиції України від 08.10.1998 (у редакції наказу Міністерства юстиції України 26.12.2012 № 1950/5). Редакція від 17.02.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення: 24.05.2025).
11. Кримінальний процесуальний кодекс України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 24.05.2025).

### References

1. *IV Zhenevska konventsiiia pro zakhyst tsivilnogo naseleння pid chas viiny vid 12 serpnia 1949 roku [Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War of August 12, 1949, ratified by Ukraine on July 3, 1954]. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\_154 [in Ukrainian].*
2. *Dodatkovii protokol do Zhenevskih konventsii vid 12 serpnia 1949 roku, shcho stosuetsya zahystu zhertv mizhnarodnih zbroinyh konfliktiv (Protokol I), vid 08 chervnya 1977 roku [Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), dated 08.06.1977]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\_199 [in Ukrainian].*
3. *Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 5 kvitnia 2001 r. № 2341-III. Redaktsiya № 4426-IKh vid 13.05.2025. (n.d.). Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text: [in Ukrainian].*
4. *Sayt vydannya «DW.COM» [Website of the publication «DW.COM»]. Retrieved from https://www.dw.com/uk/ogpu-v-ukraini-zareestrovano-162-tisaci-voennih-zlociniv/a-72464780 [in Ukrainian].*

5. *Rymskyi Statut Mizhnarodnoho kryminalnoho sudu vid 17.07.1998. Ratyfikovanyi Zakonom № 3909-IKh vid 21.08.2024 [Rome Statute of the International Criminal Court of 17.07.1998. Ratified by Law No. 3909-IKh of 21.08.2024.]*. Retrieved from [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995\\_588#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text) [in Ukrainian].
6. Dufeniuk, O. (2022). Rozsliduvannia voiennykh zlochyniv v Ukraini: vyklyky, standarty, innovatsii [Investigation of war crimes in Ukraine: challenges, standards, innovations]. *Baltik Journal of legal and Social Sciences*, 1, 46-56 [in Ukrainian].
7. Pilyukov, Yu. (2025). Formy vykorystannia spetsialnykh znan pid chas rozsliduvannia voiennykh zlochyniv [Forms of using specialized knowledge during the investigation of war crimes]. *Materialy IX mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii «Ukraina v umovakh reformuvannia pravovoi systemy: suchasni realii ta mizhnarodnyi dosvid» – Materials of the IX International Scientific and Practical Conference «Ukraine in the Conditions of Legal System Reform: Modern Realities and International Experience»*. Ternopil, ZUNU, S. 182-185. Retrieved from <http://confuf.wunu.edu.ua/index.php/confuf/issue/view/28> [in Ukrainian].
8. Pilyukov, Yu., Yusupov, V. & Banakh, S. (2023). *Ohliad budivel i sporud, yaki zaznaly artyleriiskykh obstriliv ta bombarduvan pid chas rozsliduvannia voiennykh zlochyniv [Inspection of buildings and structures that were subjected to artillery shelling and bombing during the investigation of war crimes]: collective monograph*. Ed. by V.M. Stratonov. Riga, Latvia: «Baltija Publishing» Retrieved from <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-302-6-23> [in Ukrainian].
9. *Zakon Ukrainy vid 09.07.2022 № 2391-IX: «Pro derzhavnu reiestratsiiu henomnoi informatsii liudyny» [Law of Ukraine dated 09.07.2022 No. 2391-IX: «On the State Registration of Personal Information of the People»]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391-20#Text> [in Ukrainian]
10. *Naukovo-metodychni rekomendatsii z pytan pidhotovky ta pryznachennia sudovykh ekspertyz ta ekspertnykh doslidzen. Zatverdzheno Nakazom № 53/5 Ministerstva yustytzii Ukrainy vid 08.10.1998 (u redaktsii nakazu Ministerstva yustytzii Ukrainy 26.12.2012 № 1950/5). Redaktsiia vid 17.02.2023 [Scientific and methodological recommendations on the preparation and appointment of forensic examinations and expert studies. Approved by Order No. 53/5 of the Ministry of Justice of Ukraine dated 08.10.1998 (as amended by Order No. 1950/5 of the Ministry of Justice of Ukraine dated 26.12.2012). Edition dated 17.02.2023]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> [in Ukrainian].
11. *Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine]*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 15.06.2025